

Wojciech Strzyżewski
(Uniwersytet Zielonogórski)
ORCID: 0000-0001-9950-0520

Herb w kulturze współczesnego miasta

Streszczenie: Wizerunki herbów znajdowały w przeszłości liczne zastosowanie odzwierciedlające ówczesną sytuację własnościową, gospodarczą i społeczną miast. Tematyka niniejszego artykułu obejmuje zagadnienia związane z funkcjonowaniem wizerunku herbu miejskiego w przestrzeni współczesnego miasta i porównanie zakresu jego wykorzystania w stosunku do przeszłości. Umieszczenie wizerunku herbu na obiekcie czy przedmiocie wynikało, i nadal wynika, z określonej tradycji czy zwyczaju, a także z przepisów prawnych. Herb miejski stanowi zatem element tworzący kulturę miasta. Wizerunek herbu we współczesnej kulturze miast odgrywa coraz mniejszą rolę w życiu publicznym. Zakres użycia herbu zawężony został w związku z informatyzacją działalności administracji samorządowej i związanymi z tym nowymi przepisami. W przestrzeni gospodarczej herb w kulturze miasta nie zawsze jest wystarczająco atrakcyjny dla firm i przedsiębiorców, z wyjątkiem produktów i usług, dla których ważne jest tzw. podłoże historyczne. Autor dochodzi do wniosku, że dla mieszkańców i organizacji społecznych herb miejski jest nadal ważnym symbolem, z którym się utożsamiają. Po okresie, w którym wizerunek herbu nie zawsze był wykorzystywany w odpowiedni sposób bądź w niepoprawnej formie, obecnie nadana została mu odpowiednia ranga jako historycznego symbolu, który winien być wykorzystywany tylko przy wyjątkowych okazjach i wydarzeniach.

Słowa kluczowe: herb miejski, identyfikacja wizualna, logo, pieczęć herbowa.

Badania dotyczące herbów w dawnej przestrzeni miejskiej prowadzone są w Polsce od wielu lat. Szczegółne znaczenie w zakresie tych badań można przypisać artykułowi Marka Adamczewskiego o funkcjach użytkowych herbu miejskiego w okresie staropolskim. Autor na przykładzie herbów przede wszystkim miast z Wielkopolski wskazał główne obszary, w których wykorzystywane były wizerunki herbów jako znaku urzędowego, ozdoby, symbolu związanego z rzemiosłem, handlem, życiem religijnym i sztuką¹.

Wyniki prowadzonych wcześniej badań wykazały, że wizerunki herbów znajdowały w przeszłości liczne zastosowanie odzwierciedlające ówczesną sytuację własnościową, gospodarczą i społeczną miast. Tematyka niniejszego artykułu obejmuje zagadnienia związane z funkcjonowaniem wizerunku herbu miejskiego w przestrzeni współczesnego miasta i porównanie zakresu jego wykorzystania w stosunku do przeszłości. Umieszczenie wizerunku herbu na obiekcie czy przedmiocie wynikało, i nadal wynika, z określonej tradycji czy zwyczaju, a także po prostu z przepisów

¹ M. Adamczewski, *Funkcje użytkowe herbu miejskiego do końca XVIII wieku*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego nowej serii” 1999, t. 4 (15), s. 67–99.

prawnych. Herb miejski stanowi zatem element tworzący kulturę miasta. Na podstawie różnych definicji pojęcia „kultura miasta” można je rozumieć jako zestaw nawyków, tradycji i zestalonych postaw, które składają się na specyficzny charakter pojedynczej miejskiej osady². Kulturę miasta tworzą również decyzje wszelkich podmiotów w mieście — jego władz, organizacji i instytucji, również osobistości i mieszkańców znajdujących się wewnątrz miasta i poza jego granicami. Obejmują one charakterystyczne dla miasta normy społeczne i prawne, zasady etyczne oraz zwyczaje. Kultura miasta i jego mieszkańców, wywodząca się z kultury korporacyjnej, jest wskazywana jako jeden z elementów tworzących tożsamość miasta³.

Współcześnie herb może być wykorzystany jako element tzw. systemu identyfikacji miasta, polegającego na prezentowaniu miasta przez odpowiednie symbole i oznaczenia. Zaliczają się do nich zarówno nazwa, jak i charakterystyczne kolory, herb, flaga, hymn i symbole architektury⁴. Herb miejski należy współcześnie do często stosowanych środków wizualnych mających identyfikować miasto⁵. Badania przeprowadzone kilkanaście lat temu wykazały, że miasta polskie chętnie wykorzystują wizerunki herbów jako elementy identyfikacji wizualnej. W ponad 80 proc. badanych miast zwracano uwagę na „maksymalne eksponowanie nazwy i symbolu, czyli herbu, na drugim miejscu znalazła się dbałość o czystość i porządek, ok. 70 proc. wskazań”⁶. Oczywiście w przeszłości eksponowanie herbów w przestrzeni miast oraz poza nią miało inne znaczenie, przede wszystkim jako oznaczenie własności, ale niewątpliwie w niektórych sytuacjach funkcjonowały one również jako obiekty, które dzisiaj rozumiane są jako identyfikacja wizualna.

Podobnie jak w przeszłości, również dziś możemy wyodrębnić trzy sfery funkcjonowania herbu w mieście. Pierwsza, urzędowa, związana z działalnością administracyjną władz i instytucji miejskich. Druga, wiąże się z działalnością gospodarczą. Trzecia sfera obejmuje szeroko rozumianą aktywność społeczną i kulturalną mieszkańców miast. Wskazane trzy sfery odnoszą się w niniejszym tekście do herbu miejskiego, należy jednak pamiętać, że podobne oddziaływanie można zaobserwować w przypadku funkcjonowania w przestrzeni miejskiej innych herbów. W przeszłości mogły to być herby właścicieli miast, szlacheckie lub władców, a współcześnie herb państwowy, powiatów i województw.

Herb w obiegu urzędowym miasta

Decyzje podejmowane przez władze miast w kwestii herbów zgodnie z wcześniejszą definicją zaliczyć można do tych, które stanowią o kulturze miasta.

Oficjalne funkcjonowanie herbów w przestrzeni miejskiej zostało najlepiej zbadane. Zarówno herby na pieczęciach, jak i na dokumentach czy w salach ratuszy, były przedmiotem badań,

² O zróżnicowanym definiowaniu kultury miasta zob. R. Lindner, *Offenheit-Vielfalt-Gestalt. Stadt als kultureller Raum* [w:] *Handbuch der Kulturwissenschaften: Grundlagen und Schlüsselbegriffe*, Hrsg. F. Jaeger, B. Liebsch, Springer Verlag 2011, Band 1, s. 385.

³ M. Florek, E. Glińska, A. Kowalewska, *Wizerunek miasta: od koncepcji do wdrożenia*, Warszawa 2009, s. 120.

⁴ *Ibidem*, s. 121.

⁵ Jeszcze w latach 90. XX w. herby miejskie były w zasadzie jedynymi znakami symbolizującymi miasta, od początku XXI w. widoczny jest wyraźny proces odchodzenia miast od wykorzystywania w promocji herbu na rzecz logo.

⁶ A. Stanowiska-Traczyk, *Instrumenty strategii kształtowania wizerunku na przykładzie miast polskich*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2007, nr 3 (29), s. 58.

których autorzy słusznie uznawali, że stanowią one najbardziej wiarygodne źródła heraldyczne⁷. Wizerunek herbu rozpowszechniony przez władze miejskie należy bowiem traktować jako znak oficjalnie obowiązujący. Zgodnie z aktualnym polskim ustawodawstwem radzie miejskiej przyznano wprost wyłączne kompetencje w sprawie uchwalania wzoru herbu miasta⁸.

Współczesny herb w przestrzeni urzędowej to, podobnie jak w przeszłości, pieczęć miejska z jego wizerunkiem. Wykorzystanie herbu na pieczęci urzędowej miasta to właściwie jedyne jego zastosowanie o formalnym charakterze w działalności współczesnego samorządu. Umieszczenie herbu na pieczęci było prawnie uregulowane, jednak — inaczej niż w przeszłości — to wizerunek herbu jest umieszczany na pieczęci, a nie z wizerunku napieczętnego powstaje herb. Formalne pojęcie „pieczęć urzędowa” zostało zapisane w rozporządzeniach dotyczących instrukcji kancelaryjnej, zgodnie z którymi jest to: pieczęć okrągła z wizerunkiem herbu gminy pośrodku (do czasu ustalenia herbu z polem niewypełnionym) i nazwą w otoku lub jej wizerunek na nośniku elektronicznym⁹. Cytowane rozporządzenie z 1999 r. zawiera również wskazania dotyczące użycia pieczęci urzędowej. Zgodnie z jego treścią „pieczęć urzędową lub jej elektroniczny wizerunek umieszcza się tylko na dokumentach szczególnej wagi, stanowiących podstawę do podjęcia określonych czynności prawnych, np. decyzja, świadectwo. Odcisku pieczęci nie umieszcza się na kopiach dokumentów składanych do akt urzędu oraz na innych pismach wysyłanych z urzędu, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej”¹⁰. Jednakże w nowym rozporządzeniu z 2011 r. dotyczącym instrukcji kancelaryjnej nie ma już pojęcia „pieczęć urzędowa”, w zasadzie nie ma w ogóle określenia „pieczęć” w dotychczasowym rozumieniu. Nowa instrukcja traktuje podobnie i praktycznie czyni bezużytecznymi znajdujące się w każdym urzędzie samorządowym metalowe pieczęcie urzędowe z godłem Rzeczypospolitej Polskiej albo herbem gminy, powiatu lub województwa. Po uchyleniu dotychczasowych instrukcji kancelaryjnych w 2011 r. brak jest przepisów ogólnych regulujących używanie tych pieczęci¹¹. W świetle kodeksu postępowania administracyjnego pieczęć również nie jest niezbędnym elementem ważności dokumentu i decyzji¹². Władze miejskie mogą w ramach własnych szczególnych uregulowań dodać wymóg użycia pieczęci dla ważności, np. decyzji, chociaż nie wszystkie samorządy to uczyniły. Nie ma również zgody wśród prawników w kwestii, czy brak pieczęci na dokumencie wpływa na ważność decyzji, czy

⁷ Spośród bardzo wielu prac, których autorzy wskazywali na znaczenie herbów widniejących na pieczęciach w badaniach nad dziejami znaków miejskich, wymienić można: J. Szymański, *W sprawie genezy polskich herbów miejskich* [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej*, red. S.K. Kuczyński, t. 6, Warszawa 1994, s. 169–180; W. Strzyżewski, *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra 1999; M. Adamczewski, *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2000; H. Seroka, *Herby miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002; *Pieczęcie herbowe. Herby na pieczęciach*, red. Z. Piech, W. Drelicharz, DiG, Warszawa 2011.

⁸ W Ustawie o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r. wskazano, że do wyłącznej właściwości rady gminy należy podejmowanie uchwał w sprawach herbu gminy, art. 18 ust. 2 pkt 13.

⁹ Rozporządzenie w sprawie instrukcji kancelaryjnej dla organów gmin i związków międzygminnych z dnia 22 grudnia 1999 r., „Dziennik Ustaw” 1999, nr 112, poz. 1319, par. 3 pkt. 14.

¹⁰ Ibidem, par. 30, pkt. 1.

¹¹ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych, „Dziennik Ustaw” 2011, nr 14, poz. 67; zob. też I. Krześniński, *Nowa instrukcja kancelaryjna, czyli śmierć pieczęci (i pieczętek)*, tekst dostępny online: <Prawo.pl> [dostęp: 10 października 2018].

¹² Kodeks Postępowania Administracyjnego, art. 107, par. 1; zob. też S. Stalmach, *Jakie znaczenie mają urzędowe stemple*, „Rzeczpospolita” z 14 lutego 2016 r., tekst dostępny online, [dostęp: 14 października 2018].

przystawienie pieczęci ma jedynie wymiar dodatkowego potwierdzenia wiarygodności dokumentu¹³. Od 1 lipca 2016 r. obowiązuje w Polsce rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania, w którym wprowadzono pojęcie „pieczęci elektronicznej”¹⁴. Pieczęć taka to w zasadzie rodzaj zaawansowanego podpisu elektronicznego, którym posługują się osoby prawne za pomocą urządzenia do składania podpisu elektronicznego. Wynika z tego, że tradycyjna, metalowa pieczęć urzędowa z herbem miasta, nawet jeśli jest odciskana na dokumentach, ma znaczenie jedynie symboliczne i z czasem będzie używana wyłącznie przy wyjątkowych okazjach jako symbol wspólnoty, np. przy podpisywaniu umów z zagranicznymi partnerami.

Tradycje funkcjonowania herbu jako znaku reprezentującego osoby sprawujące funkcje urzędowe w imieniu władz miejskich i mieszkańców we współczesnej kulturze miasta zostały bardzo ograniczone i obejmują właściwie dwie główne grupy urzędników. Są to oczywiście prezydenci, burmistrzowie i wójtowie, którym przysługuje prawo noszenia łańcuchów z herbem, podobnie jak przewodniczącym rad. Druga grupa urzędników to strażnicy miejscy, na umundurowaniu których widnieją naszywki i odznaki z herbami samorządów. Herby samorządów są także na odznakach i naszywkach policji państwowej, ale mają one raczej charakter oznaczeń terytorium działania poszczególnych jednostek.

Oznaczenie własności komunalnej za pomocą wizerunków herbów również ma długą tradycję, chociaż współcześnie najczęściej widoczne jest w miastach na pojazdach komunikacji zbiorowej czy taksówkach.

W kulturze miasta, co oczywiste, samorządy są też głównymi popularyzatorami wizerunków herbów, zgodnie z cytowanymi wcześniej wynikami badań chcą „maksymalnie eksponować symbol miasta”. Wizerunki herbów umieszczane w przestrzeni miejskiej poza obiegiem urzędowym mają budować więź emocjonalną mieszkańców z ich miejscowością. Herby na pomnikach, płaskorzeźbach, witaczach, tablicach itp. nie są już zatem znakami informacyjnymi, a stają się symbolami. W wielu miastach, zwłaszcza tych mniejszych, wytwarzane na zlecenie samorządów przedmioty z wizerunkami herbu są jedynymi dostępnymi pamiątkami i gadżetami promującymi miejscowość.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że jeszcze w latach 90. XX w. w wielu miastach, zwłaszcza małych, herby uznane za obowiązujące starano się przedstawiać w jak najbogatszej formie plastycznej. Były to niekiedy bardzo rozbudowane wyobrażenia widniejące zwłaszcza w otoczeniu tarczy herbowej. Ta cecha udostojniania herbu, znana w przeszłości, związana była dawniej z chęcią dorównania wyglądem herbom szlacheckim (arystokratycznym), a także z ukazaniem zamożności i znaczenia miasta. Ta ostatnia cecha obecna była również we współczesnych herbach samorządowych w Polsce. Umieszczanie trzymaczy herbowych, labrów i innych ozdób miało świadczyć o znaczeniu miejscowości. Drugoplanowe znaczenie miała w przypadku takich herbów ich poprawność z punktu widzenia heraldycznego. Był to bowiem wizerunek, który dawne władze uznały za obowiązujący. Współcześnie widać wyraźną zmianę jakościową w prezentowaniu wizerunków herbów na przedmiotach i pamiątkach, co może świadczyć o podniesieniu poziomu wiedzy heraldycznej, po części również za sprawą Komisji Heraldycznej działającej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji.

¹³ A. Brzuzy, *Obowiązek, czy możliwość umieszczenia odcisku pieczęci urzędowej na decyzji administracyjnej*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2018, t. 4, s. 32.

¹⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE, nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” z dnia 28 sierpnia 2014 r., w artykule 3, w pkt. 24–32 zawarte zostały podstawowe pojęcia związane z pieczęcią elektroniczną.

Herb w gospodarczej kulturze miasta

Wizerunki herbów związanych z dawną działalnością gospodarczą miast i mieszkańców również były przedmiotem badań, głównie w sferze symboliki pieczęci i godeł cechów rzemieślniczych odnoszących się do ich wytwórczości¹⁵. To właśnie bezpośrednio z tradycji rzemieślniczych i handlowych wywodzi się wykorzystywanie wizerunku herbu miejskiego do celów komercyjnych.

Współcześnie owo komercyjne użycie znaku miasta regulowane jest uchwałami rad miejskich i zarządzeniami burmistrzów czy prezydentów. Zasady te, jak się okazuje, nie posiadają jednak jasnych podstaw prawnych, o czym świadczy aktualne orzecznictwo sądów administracyjnych. Nie wdając się w szczegółowe rozważania prawne, stwierdzić można jedynie, że np. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie uznał uprawnienia gmin do decydowania o warunkach użycia herbu na podstawie zapisu w ustawie o samorządzie gminnym, w której stwierdzono, że rada gminy podejmuje uchwały w sprawie herbu, a nie jedynie w sprawie ustalenia herbu. Z kolei Naczelny Sąd Administracyjny uchylił ten wyrok, stwierdzając że zasady używania i wykorzystania herbu nie są związane z ustrojem jednostki samorządu terytorialnego¹⁶. Jednostka samorządu terytorialnego posiada osobowość prawną, co uprawnia do zastosowania przepisów kodeksu cywilnego dotyczącego osób prawnych. Herb gminy należy traktować jako jej dobro osobiste. Sąd Najwyższy w wyroku z 2003 r. stwierdził, że znak symbolizujący osobę prawną (zatem także herb) „jest nośnikiem jej tożsamości w zewnętrznym odbiorze i podobnie jak nazwa czy firma stanowi dobro osobiste osoby prawnej. W przypadku używania jej herbu przez inny podmiot gmina może żądać zaprzestania tego działania. Ochrona dóbr osobistych osoby prawnej zależy jednak od stwierdzenia faktu bezprawnego naruszenia danego dobra osobistego”¹⁷. Niektóre z samorządów różnicują rodzaje zezwoleń na wykorzystanie herbu na komercyjne i niekomercyjne, tak jest w przypadku herbu Warszawy.

Interesujące dane dotyczące użycia herbu w działalności gospodarczej uzyskać można z dostępnych w urzędach miast wykazów zezwoleń na wykorzystanie herbu. Zgodnie z zasygnalizowanymi powyżej przepisami o pozwolenie na wykorzystanie herbu występują do urzędów osoby fizyczne i prawne. Przykładowo, na podstawie danych uzyskanych z urzędu miejskiego w Zielonej Górze, dotyczących udzielonych zezwoleń na wykorzystanie wizerunku herbu, można stwierdzić, że w latach 2013–2018 wydano ogółem 21 zezwoleń¹⁸. Nie jest to zatem zbyt wielka liczba, zwłaszcza że wśród udzielonych pozwoleń jedynie pięć związanych było z działalnością gospodarczą. Tylko jedno zezwolenie można uznać za dotyczące komercyjnego wykorzystania herbu — było związane z umieszczeniem jego wizerunku na karcie pocztowej. Dwa dalsze odnosiły się do możliwości wykorzystania herbu jako znaku identyfikującego firmę z jej siedzibą w Zielonej Górze. Pierwsze z nich zawierało zgodę na wykorzystanie herbu miejskiego w logo firmy, drugie natomiast pozwalało na umieszczenie jego wizerunku na ubraniach pracowników.

¹⁵ O herbach miejskich na pieczęciach cechowych pisali m.in.: B. Marcisz, *Elementy herbu miejskiego na pieczęciach wrocławskich cechów rzemieślniczych*, „Rocznik Wrocławski” 2000, t. 6; T. Kałuski, *Pieczęcie cechów na ziemiach księstwa głogowskiego do połowy XIX wieku*, Warszawa 2013, o znakach cechowych na ziemiach polskich: E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe i ich funkcje na ziemiach polskich. Studium źródłoznawcze*, Warszawa 2004.

¹⁶ M. Nowak, *Wykorzystanie herbu miasta wymaga pozwolenia? Ustawodawstwo nie jest w tym zakresie jednoznaczne*, tekst dostępny online: <www.portalsamorzadowy.pl> [dostęp: 4 października 2018].

¹⁷ J. Wilczyńska-Baraniak, *Jak chronić herby i oznaczenia lokalne „Rzeczpospolita”*, tekst dostępny online: <www.rp.pl/Administracja/309229966> [dostęp: 10 października 2018].

¹⁸ Zezwolenia na wykorzystanie herbu miasta Zielonej Góry wydane w latach 2013–2018, zestawienie uzyskane w Urzędzie Miasta Zielona Góra 10 października 2018 r.

Ostatnie dwa zezwolenia wydano z myślą o akcjach promocyjnych — jeden z banków promuje współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego, a wydawnictwo prasowe promowało ranking miast atrakcyjnych dla biznesu¹⁹.

Zezwolenia na wykorzystanie herbu miasta Zielonej Góry wydane w latach 2013–2018			
Lp.	Podmiot	Cel użycia herbu	Rok
1.	Osoba fizyczna	akcja „Tico dookoła Polski — szlakiem dobrych ludzi”	2013
2.	Stowarzyszenie Pro Cultura Et Musica	Konkurs Palm Wielkanocnych (mat. inf.)	2013
3.	Transport-sport PHU	projekt logo firmy	2014
4.	PKO Bank Polski	zakładka dotycząca współpracy z JST na stronie internetowej banku	2014
5.	Twin Cities Polish Festival	wystawa dotycząca krzewienia kultury i wiedzy o Polsce w St. Paul i Minneapolis	2014
6.	Poczta Polska S.A.	pocztówka winobraniowa	2014
7.	Osoba fizyczna	ulotka wyborcza	2015
8.	Ringer Axel Springer Media	ranking „Miast Atrakcyjnych dla biznesu”	2015
9.	Stowarzyszenie Kulturalno-Turystyczne „Viator”	gra turystyczna	2015
10.	Rejonowy Zarząd Infrastruktury w Zielonej Górze	odznaka pamiątkowa zarządu	2015
11.	Młodzieżowa Rada Miasta	identyfikatory i pieczęć MRM	2015
12.	Zespół Szkół Technicznych im. Mikołaja Kopernika	mundury uczniów	2015
13.	TVP Gorzów Wlkp.	firmowe ubrania pracowników stacji	2015
14.	Fight Club Zielona Góra	koszulki klubowe zawodników	2016
15.	Instytut Polonistyki Planowanej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego	projekt edukacyjny „Uczeń i nauczyciel w świecie dwóch języków i dwóch kultur — dydaktyka szkolnictwa polonijnego w USA”	2016
16.	Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”	kalendarz związkowy	2016
	SKN Oskoma / Klinika Gastroenterologii Onkologicznej w Warszawie	udział prezydenta w Komitecie Honorowym podczas III Ogólnopolskiej Studenckiej Konferencji Szkoleniowej „Innowacje w onkologii”	2017
17.	Zespół Szkół Ekologicznych w Zielonej Górze	samochód służbowy	2017
18.	Zrzeszenie Gmin Województwa Lubuskiego	materiały promocyjne zrzeszenia	2018
19.	4. Zielonogórski Pułk Przeciwlotniczy	replika sztandaru	2018
20.	Zielonogórski Uniwersytet Trzeciego Wieku	sztandar ZUTW	2018
21.	Biuro Regionu Lubuskiego PO RP	konferencja prasowa partii	2018

(Źródło: Urząd Miasta Zielonej Góry)

¹⁹ Ibidem.

Znikome zainteresowanie komercyjnym wykorzystaniem herbu miejskiego wynika, jak się wydaje, z kilku powodów. Po pierwsze, jest on zbyt mało atrakcyjnym znakiem promującym dla większości produktów. Jedynie w wypadku największych miast lub wyjątkowo atrakcyjnie położonych, posiadających wyjątkowe zabytki itp. (np. Zakopane, Łeba) wizerunek herbu może przyczynić się do zwiększenia sprzedaży. Spośród produktów wytwarzanych bądź historycznie związanych z miastem jego herb najczęściej pojawia się na alkoholach, np. miody pitne z Lublina czy Torunia. Stąd wniosek, że herb traktowany jest w tym wypadku jako swego rodzaju nośnik historii, który ma się kojarzyć nie tylko z miejscem produkcji, ale przede wszystkim z długą tradycją wytwarzania. Druga przyczyna mniejszego zainteresowania wykorzystaniem wizerunku herbu wynika, jak się okazuje, pośrednio z winy samorządów. Paradoksalnie, oznaczanie wizerunkami herbów obiektów, tablic i innych przedmiotów należących do miasta powoduje obawę przedsiębiorców, by nie zostać uznanym za podmiot należący do miasta czy firmę komunalną. Tym chyba można tłumaczyć większe zainteresowanie wykorzystaniem logo miasta, uważanego za znak bardziej neutralny niż herb, który jest jednoznacznie kojarzony z urzędem miejskim. Na podstawie informacji uzyskanych w kilku urzędach miast można stwierdzić, że logo wypiera powoli herb jako znak promujący produkty i firmy. Zjawisko to dostrzegane jest zresztą przez samorządy miejskie, które konsekwentnie tworzą nowe bądź modernizują posiadane logo.

Odrębne zagadnienie związane z wykorzystaniem herbów miast to ich funkcjonowanie w przestrzeni wirtualnej. Tylko pobieżny przegląd stron internetowych wykazał, że przynajmniej 10 firm umieściło opisywany wcześniej herb Zielonej Góry, jednak żadna z nich nie znalazła się w wykazie tych, którym miasto wydało zezwolenie.

Szczegółowa analiza funkcjonowania herbu w gospodarczej kulturze miasta może znaleźć praktyczne zastosowanie w zakresie marketingu, reklamy. Pozwala ona prześledzić np., którzy wytwórcy produktów i usług występują najczęściej do samorządów o zgodę na umieszczenie herbu. Z drugiej strony, dla jakiej grupy odbiorców wizerunek herbu stanowi atrakcyjny symbol, dzięki któremu są oni bardziej skłonni nabyć produkt.

Herb w przestrzeni społecznej miasta

Wizerunki herbów miejskich funkcjonujących poza urzędowym obiegiem i niezwiązane z gospodarką miasta są najmniej rozpoznane, chociaż również w tej sferze prowadzone były badania.

Na wstępie charakterystyki funkcjonowania herbu miejskiego wśród współczesnych mieszkańców należy stwierdzić, że znajomość tego podstawowego dla społeczności lokalnej symbolu jest niewielka. Bardzo trudno odnaleźć wśród mieszkańców osoby, które w miarę dokładnie opiszą, co składa się na herb ich miasta. Wydaje się zupełnie zrozumiałe, że ta wiedza, a raczej jej brak w zakresie heraldyki miejskiej, charakteryzowała również jego dawnych mieszkańców. Widoczna jest przy tym prosta zależność — im bardziej rozbudowane są wyobrażenia składające się na godło herbów, tym mniejsza jest ich czytelność. Szczególnie widać to przy godłach, które zostały utworzone w wyniku heraldyzacji dawnych wizerunków napieczętnych, przedstawiających rozbudowane wyobrażenia architektury miejskiej.

Na podstawie wspomnianego wyżej wykazu zezwoleń na wykorzystanie herbu Zielonej Góry można stwierdzić, że mieszkańcy wykorzystują symbol miasta przede wszystkim jako znak identyfikujący ich pochodzenie, czy raczej miejsce zamieszkania. Zdecydowana większość zezwoleń na wykorzystanie herbu Zielonej Góry (ok. 70 proc.) została wydana właśnie dla mieszkańców i organizacji społecznych. Herb miasta widnieje zatem na pojazdach, ulotkach, ubraniach

wykorzystywanych w działaniach turystycznych, politycznych czy sportowych osób pochodzących z Zielonej Góry. Podobnie jest w wypadku stowarzyszeń i klubów sportowych, które uzyskały zezwolenie na umieszczenie znaku miejskiego na materiałach informacyjnych, koszulkach zawodników, identyfikatorach i tarczach szkolnych. Opisane przykłady pozwalają stwierdzić, że to właśnie herb bywa najczęściej wykorzystywany w kulturze społecznej współczesnego miasta. Pomimo stosunkowo niskiego poziomu wiedzy heraldycznej mieszkańcy są zainteresowani umieszczeniem herbu swojego miasta jako znaku identyfikującego ich z miejscem pochodzenia, przez co stają się jego autentycznymi popularyzatorami.

Podobnie jak w przypadku działalności gospodarczej, również w życiu społecznym odrębnym zagadnieniem badawczym jest wykorzystywanie przez mieszkańców i stowarzyszenia wizerunków herbów w przestrzeni wirtualnej, w tym na portalach społecznościowych.

Wizerunek herbu we współczesnej kulturze miast odgrywa coraz mniejszą rolę w życiu publicznym. Zakres użycia herbu zawężony został w związku z informatyzacją działalności administracji samorządowej i związanymi z tym nowymi przepisami. W przestrzeni gospodarczej herb w kulturze miasta nie zawsze jest wystarczająco atrakcyjny dla firm i przedsiębiorców, z wyjątkiem produktów i usług, dla których ważne jest tzw. podłoże historyczne. Dla mieszkańców i organizacji społecznych herb miejski jest nadal ważnym symbolem, z którym się utożsamiają.

Końcowa refleksja nie może być jednak całkiem pesymistyczna. Należy uznać, że po okresie, w którym wizerunek herbu nie zawsze był wykorzystywany w odpowiedni sposób (np. na pojemnikach na śmieci) bądź przedstawiano go w niepoprawnej formie, obecnie nadana została mu odpowiednia ranga jako historycznemu symbolowi, który winien być wykorzystywany tylko przy wyjątkowych okazjach i wydarzeniach.

Bibliografia załącznikowa

Urząd Miasta Zielona Góra

Zezwolenia na wykorzystanie herbu miasta Zielonej Góry wydane w latach 2013–2018.

Źródła drukowane

Ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r., „Dziennik Ustaw” 1990, nr 16, poz. 95.

Kodeks Postępowania Administracyjnego — tekst jednolity, „Dziennik Ustaw” 2017, poz. 1257.

Rozporządzenie w sprawie instrukcji kancelaryjnej dla organów gmin i związków międzygminnych z dnia 22 grudnia 1999 r., „Dziennik Ustaw” 1999, nr 112, poz. 1319.

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych, „Dziennik Ustaw” 2011, nr 14, poz. 67.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE, nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” z dnia 28 sierpnia 2014 r.

Opracowania

Adamczewski M., *Funkcje użytkowe herbu miejskiego do końca XVIII wieku*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego nowej serii” 1999, t. 4 (15), s. 67–99.

Adamczewski M., *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2000.

Bimler-Mackiewicz E., *Znaki cechowe i ich funkcje na ziemiach polskich. Studium źródłoznawcze*, Warszawa 2004.

- Brzuzy A., *Obowiązek, czy możliwość umieszczania odcisku pieczęci urzędowej na decyzji administracyjnej*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2018, t. 4.
- Florek M., Glińska E., Kowalewska A., *Wizerunek miasta: od koncepcji do wdrożenia*, Warszawa 2009.
- Kałuski T., *Pieczenie cechów na ziemiach księstwa głogowskiego do połowy XIX wieku*, Warszawa 2013.
- Krześnicki I., *Nowa instrukcja kancelaryjna, czyli śmierć pieczęci (i pieczętek)*, tekst dostępny online: <Prawo.pl> [dostęp: 10 października 2018].
- Lindner R., *Offenheit-Vielfalt-Gestalt. Stadt als kultureller Raum* [w:] *Handbuch der Kulturwissenschaften: Grundlagen und Schlüsselbegriffe*, Hrsg. F. Jaeger, B. Liebsch, Springer Verlag 2011, Band 1.
- Marcisz B., *Elementy herbu miejskiego na pieczęciach wrocławskich cechów rzemieślniczych*, „Rocznik Wrocławski” 2000, t. 6.
- Nowak M., *Wykorzystanie herbu miasta wymaga pozwolenia? Ustawodawstwo nie jest w tym zakresie jednoznaczne*, tekst dostępny online: <www.portalsamorzadowy.pl> [dostęp: 4 października 2018].
- Pieczenie herbowe. Herby na pieczęciach*, red. Z. Piech, W. Drelicharz, DiG, Warszawa 2011.
- Seroka H., *Herby miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002.
- Stalmach S., *Jakie znaczenie mają urzędowe stemple*, „Rzeczpospolita” z 14 lutego 2016 r.
- Stanowiska-Traczyk A., *Instrumenty strategii kształtowania wizerunku na przykładzie miast polskich*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2007, nr 3 (29).
- Strzyżewski W., *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra 1999.
- Szymański J., *W sprawie genezy polskich herbów miejskich* [w:] *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*, red. S.K. Kuczyński, t. 6, Warszawa 1994, s. 169–180.
- Wilczyńska-Baraniak J., *Jak chronić herby i oznaczenia lokalne „Rzeczpospolita”*, tekst dostępny online: <www.rp.pl/Administracja/309229966 [dostęp: 10 października 2018].

Wojciech Strzyżewski, *The coat of arms in the culture of the modern city*. The images of coats of arms have found in the past many application reflecting at the time ownership, economic and social situation in cities. The subject of this article covers issues related to the functioning of the image of the city's coat of arms in the space of contemporary city and a comparison of scope of its use in relation to the past. Placing the image of the coat of arms on the object or the item resulted and still results from a specific tradition or custom, as well as simply from legal provisions. The municipal coat of arms is therefore an element that creates the culture of the city. The image of the coat of arms in contemporary city culture plays a smaller role in public life. The scope of use of the coat of arms has been narrowed in connection with the computerization of local government administration activities and related to it new regulations. In the economic space, the coat of arms in the culture of the city in not always attractive enough for companies and entrepreneurs, with the exception of products and services for which the so-called historical background is important. The author concludes that for residents and social organizations, the coat of arms of the city is still an important symbol with which they identify. After the period in which the image of coat of arms was not always used in the right way or in the correct form, currently it has been given the appropriate rank as a historical symbol, which should only be used in exceptional occasions and events.

Keywords: urban coat of arms, corporate identity, logo, herbal seal.

